

Goedkeuring van het op 27 januari 1967 te Londen, Moskou en Washington tot stand gekomen Verdrag inzake de beginselen waaraan de activiteiten van Staten zijn onderworpen bij het onderzoek en gebruik van de kosmische ruimte, met inbegrip van de maan en andere hemellichamen

MEMORIE VAN TOELICHTING

Nr. 3

1. De totstandkoming van het Verdrag

Sinds in oktober 1957 met de lancering van de eerste Russische Spoetnik het tijdperk van de ruimtevaart definitief werd geopend, heeft het vraagstuk van het onderzoek en het gebruik van de kosmische ruimte niet slechts in de natuurwetenschappelijke en de juridische wereld, maar ook in het internationale politieke overleg grote aandacht gekregen. Ook de Verenigde Naties, onder auspiciën waarvan het onderhavige verdrag tot stand is gekomen, heeft zich van begin af aan met dit vraagstuk bezig gehouden. Reeds op 14 november 1957 aanvaardde de Algemene Vergadering een resolutie waarin onder meer werd aangedrongen op een gemeenschappelijke studie van een inspectiesysteem, dat zou moeten verzekeren dat ruimteobjecten uitsluitend voor vreedzame en wetenschappelijke doeleinden zouden worden gebruikt¹⁾. Op 13 december 1958 stelde de Algemene Vergadering een *ad hoc* commissie in, welke op 12 december 1959 werd omgezet in een definitieve V.N.-commissie inzake het Vreedzaam gebruik van de Kosmische Ruimte²⁾.

Aanvankelijk konden de werkzaamheden van deze commissie moeilijk op gang komen, enerzijds vanwege de toen actuele meningsverschillen tussen Oost en West over de functie van het V.N.-secretariaat en de samenstelling van de V.N.-commissies, anderzijds doordat op het gebied van wapenbeheersing en ontwapening nog geen vooruitgang mogelijk bleek.

Dit verhinderde overigens niet dat op wetenschappelijk, niet-gouvernementeel niveau de internationale samenwerking met betrekking tot het ruimteonderzoek gestalte kon krijgen o.m. in het door de „International Council of Scientific Unions” (ICSU) in 1958 opgerichte „Committee on Space Research” (COSPAR). De resoluties inzake het vreedzaam gebruik van de ruimte, die op achtereenvolgende zittingen van de Algemene Vergadering van de V.N. werden aangenomen, hadden dan ook veelal betrekking op zulke wetenschappelijke samenwerking.

Vermelding verdient evenwel de overwegend hieraan gewijde resolutie, op 20 december 1961 tijdens de zestiende zitting aangenomen, welke tevens de aanbeveling inhield, dat staten zich bij het onderzoek en het gebruik van de ruimte zouden laten leiden door het beginsel, dat het internationale recht, met inbegrip van het Handvest van de V.N., van toepassing is op de ruimte, dat alle staten vrij zijn deze te onderzoeken en te gebruiken, en dat de ruimte en de hemellichamen niet vatbaar

zijn voor nationale toeëigening¹⁾. Deze resolutie, die met algemene stemmen werd aanvaard is op het gebied van de juridische problemen waarvoor de betreding van de ruimte de mens plaatste, van grote betekenis, aangezien zij een eerste internationale uitspraak vormde over het rechtsregime in de ruimte.

Voorstellen tot het afzien van militair gebruik van de ruimte werden inmiddels door de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie gedaan als deel van een pakket van maatregelen inzake algemene en volledige ontwapening. Door deze binding konden geen resultaten worden bereikt. In de Geneefse ontwapeningsconferentie namen daarom Canada en later ook Mexico het initiatief tot een afzonderlijke behandeling van het ruimtevraagstuk. Tijdens het algemene debat in de achttiende zitting van de V.N.-Assemblee — het Verdrag van Moskou van 1963 (laatstelijk *Trb.* 1964, 159) inzake stopzetting van de bovengrondse kernproeven was reeds bereikt en leek de weg te openen voor verdere overeenkomsten — deelde de Minister van Buitenlandse Zaken van de Sovjet-Unie mede, dat zijn land een akkoord met de Verenigde Staten noodzakelijk achtte inzake een verbod van het brengen van wapens voor massale vernietiging in de kosmische ruimte. President Kennedy reageerde hierop met de mededeling, dat de Verenigde Staten bereid waren, over het voorstel met de Sovjet-Unie te onderhandelen. Reeds eerder hadden de Verenigde Staten doen weten dat zij niet de bedoeling hadden wapens voor massale vernietiging in de ruimte te brengen.

Na besprekingen tussen vertegenwoordigers van beide mogendheden kon een resolutie bij de Algemene Vergadering worden ingediend, waarin onder verwijzing naar de intentieverklaringen van de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten een beroep op alle staten werd gedaan om geen voorwerpen die kernwapens of andere wapens voor massale vernietiging vervoeren, in een baan rond de aarde te brengen, op hemellichamen te installeren, of op andere wijze in de ruimte te stationeren. Op 17 oktober 1963 werd deze resolutie door de Algemene Vergadering eenstemmig aanvaard²⁾.

Tevens vermocht de Algemene Vergadering op 13 december 1963 haar hierboven genoemde aanbeveling inzake beginselen, van toepassing op de ruimte, te versterken en uit te breiden door een verklaring te aanvaarden betreffende rechtsbeginselen die de activiteiten van staten beheersen bij het onderzoek en gebruik van de kosmische ruimte¹⁾. Deze beginselen betroffen o.m. de vrijheid welke aan alle staten toekomt om op basis van gelijkheid en in overeenstemming met het internationale recht deel te nemen aan het onderzoek en het gebruik van de ruimte, het uitsluiten van nationale aanspraken of toeëigeningen, de verantwoordelijkheid en de jurisdictie der staten, internationale samenwerking en hulpverlening aan in nood verkerende ruimtevaarders. Met betrekking tot het vreedzaam

1) Vgl. Uitgave nr. 54 van het Ministerie van Buitenlandse Zaken over de Twaalfde Algemene Vergadering van de V.N., hoofdstuk IV, blz. 42.

2) De volgende landen zijn lid van deze commissie:

Argentinië	Verenigd Koninkrijk	India
Australië	Verenigde Staten	Libanon
België	Albanië	Marokko
Brazilië	Bulgarije	Oostenrijk
Canada	Hongarije	Sierra Leone
Frankrijk	Mongolië	Tsjaad
Iran	Polen	Verenigde Arabische Republiek
Italië	Roemenië	Zweden
Japan	Sowjet-Unie	
Mexico	Tsjechoslowakije	

1) Voor de tekst van deze resolutie zie Uitgave nr. 72 van het Ministerie van Buitenlandse Zaken over het Eerste gedeelte van de Zestiende Algemene Vergadering van de V.N., blz. 289—291.

2) Voor de tekst van deze resolutie zie Uitgave nr. 77 van het Ministerie van Buitenlandse Zaken over de achttiende Algemene Vergadering van de V.N., blz. 309.

1) T.a.p. blz. 322.

gebruik van de ruimte ging de verklaring niet verder dan uit te spreken, dat de ruimteactiviteiten van staten in overeenstemming dienen te zijn met het internationale recht, met inbegrip van het Handvest van de Verenigde Naties, en dat zij in het belang moeten zijn van de handhaving van internationale vrede en veiligheid en van de bevordering van de internationale samenwerking en het wederzijdse begrip.

Inmiddels was er een indrukwekkende vooruitgang geboekt in het gebruik van de kosmische ruimte, zowel in civiel als in militair opzicht. In maart 1961 slaagde de Sovjet-Unie erin voor het eerst een door een mens bemand ruimtevaartuig buiten de atmosfeer in een baan om de aarde te brengen. Kort daarop volgde de eerste Amerikaanse bemande ruimtevlucht. Ook op militair gebied (verkenningssatellieten, verreefsstands-raketten) werden grote vorderingen gemaakt.

Al deze ontwikkelingen maakten het des te noodzakelijker, op korte termijn tot internationale samenwerking te geraken ten einde te voorkomen, dat de politieke en militaire tweespalt in de wereld zich tot in de kosmische ruimte zou uitstrekken. Op bilateraal, op regionaal en op niet-gouvernementeel mondiaal niveau konden resultaten worden bereikt ten aanzien van het gemeenschappelijk vreedzaam onderzoek en gebruik van de ruimte. Bilateraal kwam een aantal akkoorden voor technische en wetenschappelijke samenwerking tot stand, ook tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie.

Regionale samenwerking kreeg o.m. gestalte in de op 29 maart 1962 opgerichte Europese Organisatie voor de ontwikkeling en vervaardiging van draagraketten (ELDO) (laatstelijk *Trb.* 1964, 53), in de op 14 juni 1962 opgerichte Europese Organisatie voor Ruimteonderzoek (ESRO) (laatstelijk *Trb.* 1964, 67), en in de Europese Conferentie voor Telecommunicatie met behulp van kunstmatige Satellieten (CETS) (*Trb.* 1966, 156, blz. 99 e.v.). Op mondiaal vlak werd de samenwerking voortgezet in de verschillende wetenschappelijke organen zoals de Wereld Meteorologische Organisatie (WMO) (laatstelijk *Trb.* 1967, 193), de Internationale Vereniging voor Verreberichtgeving (ITU) (laatstelijk *Trb.* 1967, 150) en in het meergenoemde „Committee on Space Research” (COSPAR).

De V.N.-commissie inzake het Vreedzaam Gebruik van de Kosmische Ruimte kreeg van de achttiende Algemene Vergadering van de Verenigde Naties opdracht om de rechtsbeginselen welke van toepassing dienden te zijn op de ruimteactiviteiten van staten, in een internationale overeenkomst uit te werken. De juridische subcommissie van deze commissie richtte zich eerst vooral op het ontwerpen van overeenkomsten inzake de aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door ruimtevaartuigen, inzake assistentie aan en terugkeer van ruimtevaarders, en inzake teruggave van ruimtevaartuigen. Omtrent de twee laatstgenoemde onderwerpen beval de Algemene Vergadering van de V.N. op 19 december 1967 met algemene stemmen een ontwerpverdrag aan.

Snelle ontwikkelingen deden zich met betrekking tot het onderhavige verdrag voor, nadat President Johnson van de Verenigde Staten in een rede op 8 mei 1966 had aangedrongen op het sluiten van een verdrag ten einde te verzekeren, dat de maan en andere hemellichamen uitsluitend voor vreedzame doeleinden zouden worden gebruikt. Op 16 juni 1966 diende zowel de Amerikaanse als de Sovjet-vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties een ontwerp voor een verdrag in. De bovengenoemde juridische subcommissie van de Commissie inzake het Vreedzaam Gebruik van de Kosmische Ruimten kon tijdens een zitting van 12 juli tot 4 augustus te Genève overeenstemming bereiken over de tekst van negen verdragsartikelen. Een tweede zitting van 12 tot 16 september te New York, kort voor de aanvang van de eenentwintigste Algemene Vergadering, vermocht echter ten aanzien van de nog openstaande vraagstukken niet tot resultaten te leiden. Op 4 oktober diende de Sovjet-vertegenwoordiger bij de volkenorganisatie een herzien ontwerp-verdrag in, waarin de eerder aanvaarde negen artikelen waren opgenomen en enige nieuwe voorstellen werden gedaan, welke aan eerder van westelijke zijde geuite verlangens tegemoet kwamen. Mede als gevolg van bilateraal overleg tus-

sen vertegenwoordigers van de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie kon de V.N.-commissie op 8 december overeenstemming bereiken over het verdrag als geheel, dat op 19 december 1966 door de Algemene Vergadering eenstemmig werd aanbevolen. Op 27 januari 1967 werd het Verdrag (*Trb.* 1967, 31)¹⁾ inzake de beginselen waaraan de activiteiten van Staten zijn onderworpen bij het onderzoek en gebruik van de kosmische ruimte, met inbegrip van de maan en andere hemellichamen (hierna kortweg Ruimteverdrag genoemd) ter tekening opengesteld in Washington, Londen en Moskou. De ondertekening namens het Koninkrijk vond op 10 februari gelijktijdig in de drie genoemde hoofdsteden plaats.

Het verdrag is op 10 oktober 1967 in werking getreden, na te zijn bekrachtigd door onder andere de Sovjet-Unie, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten.

II. De inhoud van het verdrag

A. Vreedzaam gebruik van de ruimte

Het voornaamste verschil dat tussen het Amerikaanse en het oorspronkelijke Sovjet-ontwerpverdrag viel op te merken, was dat het Amerikaanse ontwerp zich in beginsel beperkte tot de maan en andere hemellichamen, terwijl het Sovjet-ontwerp betrekking had op de kosmische ruimte als geheel, inclusief de hemellichamen. Deze uitgangspunten werkten ook door in de voorstellen die werden gedaan ten aanzien van het niet-stationeren van kernwapens of andere wapens voor massale vernietiging buiten de dampkring. Het Amerikaanse ontwerp ging niet verder dan bovengenoemde resolutie van de Algemene Vergadering van de V.N. inzake het niet-stationeren van kernwapens in de ruimte in herinnering te roepen in een preambulaire paragraaf, en voorts te bepalen, dat zulke wapens niet op of in de nabijheid van hemellichamen mochten worden gestationeerd. Het Sovjet-ontwerp daarentegen formuleerde het gegeven van de V.N.-resolutie als een verdragsverplichting. In het tot stand gekomen verdrag is het Sovjet-voorstel overgenomen (vide art. IV. eerste lid), evenals het algemene uitgangspunt, dat het verdrag betrekking heeft op de kosmische ruimte als geheel, en niet alleen op de hemellichamen.

Het verdrag bevat overigens geen definitie van de kosmische ruimte, met name niet van de binnengrens daarvan, waarover trouwens nog geen *communis opinio* bestaat. De afwezigheid van een zodanige definitie behoeft echter niet aan de werking van het verdrag in de weg te staan; ook het Verdrag van Genève inzake de volle zee (laatstelijk *Trb.* 1966, 124) houdt geen bepaling van de grens van de volle zee in, hetgeen een effectieve werking van dat verdrag niet belemmert. Overigens heeft de V.N.-Assemblee in dezelfde resolutie waarin zij het Ruimteverdrag met instemming begroette, de V.N.-commissie inzake het Vreedzaam Gebruik van de Kosmische Ruimte opgedragen, zich alsnog over een definitie van de kosmische ruimte te beraden.

Van belang is deze kwestie onder meer met het oog op de bepaling, dat de kosmische ruimte – inclusief de hemellichamen – niet vatbaar is voor nationale soevereiniteit (vide art. II). Doordat van de kosmische ruimte geen binnengrens is vastgesteld, heeft het Ruimteverdrag ook niet duidelijk gemaakt, waar de soevereiniteit van staten over het luchtruim boven deze staten eindigt.

Uitsluitend vreedzaam gebruik bepaalt het verdrag slechts ten aanzien van de maan en andere hemellichamen (vide art. IV, tweede lid). Behalve het stationeren van kernwapens verbiedt het ook de vestiging van militaire bases, installaties en versterkingen, het beproeven van wapens en het houden van militaire manoeuvres. Niet verboden is het gebruik van militair personeel of uitrusting voor wetenschappelijke of andere vreedzame doeleinden. Dat uitsluitend vreedzaam gebruik in het verdrag niet is bepaald ten aanzien van de kosmische ruimte zelf, houdt ongetwijfeld verband met het feit, dat de ruimte inmiddels betrokken is in de wapenwedloop tussen staten.

1) Nedergelegd ter griffie, ter inzage van de leden.

Reeds in 1958 wees de Sovjet-Unie een Amerikaans voorstel om te komen tot een regeling waardoor het uitsluitend vreedzaam gebruik van de kosmische ruimte zou worden verzekerd, in feite af door daaraan de voorwaarde te verbinden van opheffing van alle buitenlandse militaire bases op vreemd grondgebied. Alleen op deze wijze, aldus de Sovjet-Unie, zou de veiligheid van de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie in gelijke mate kunnen worden verzekerd. Immers, indien de kosmische ruimte slechts voor vreedzame doeleinden wordt gebruikt, kan de Sovjet-Unie geen gebruik meer maken van intercontinentale raketten (ICBM's), welke immers door de ruimte worden geleid, terwijl de Verenigde Staten nog wel de beschikking zou houden over bases op buitenlands grondgebied, van waar zij de Sovjet-Unie met bommenwerpers en middelbare afstands-raketten (MRBM's) zou kunnen aanvallen. Op de grondslag van deze zienswijze van de Sovjet-Unie bleek geen overeenstemming mogelijk. Volstrekte demilitarisatie van de ruimte lijkt dan ook niet eerder te verwachten dan wanneer dit kan geschieden in het kader van algemene en volledige ontwapening.

Een en ander betekent niet, dat iedere handeling in de kosmische ruimte, die niet is het in een baan rond de aarde brengen of het op andere wijze in de ruimte stationeren van kernwapens, waarover het Ruimteverdrag zich uitdrukkelijk uitspreekt, en die niet is het houden van kernproeven, dat is verboden krachtens het Kernstopverdrag van 1963, geoorloofd is. Het Ruimteverdrag bepaalt, dat de ruimteactiviteiten van staten in overeenstemming dienen te zijn met het internationale recht, met inbegrip van het Handvest van de V.N. — dat de lid-staten o.m. verplicht zich te onthouden van geweld of dreigen met geweld tegen de territoriale integriteit of politieke onafhankelijkheid van een staat —, alsook dat deze activiteiten het handhaven van de internationale samenwerking en wederzijds begrip zullen dienen (vide art. III).

Het Ruimteverdrag bevat voorts bijzondere voorzieningen met betrekking tot de controle op het naleven van de verplichting tot uitsluitend vreedzaam gebruik van de maan en andere hemellichamen. Een desbetreffende bepaling kwam reeds voor in het Amerikaanse ontwerpverdrag, maar ontbrak in het eerste Sovjet-ontwerp. Het Amerikaanse ontwerp stelde voor, dat alle stations, installaties, materieel en ruimtevaartuigen op de maan en andere hemellichamen te allen tijde zouden open staan voor vertegenwoordigers van andere verdragspartijen, die activiteiten op de hemellichamen ontplooiën. Van Sovjet-zijde werd vooral bezwaar gemaakt tegen het feit, dat zulke inspectiebezoeken te allen tijde moeten worden toegestaan, aangezien dit met het oog op de levensomstandigheden in de ruimte gevaar zou kunnen opleveren voor de astronauten. De Verenigde Staten namen daarop in enigszins gewijzigde vorm een Sovjet-amendement over en stelden voor, dat inspectiebezoeken op basis van wederkerigheid zouden zijn toegestaan; zulke bezoeken zouden echter redelijke tijd van tevoren dienen te worden aangekondigd, opdat geëigend overleg zou kunnen plaatsvinden en maximale voorzorgen zouden kunnen worden genomen ter verzekering van de veiligheid en ter vermindering van hinder voor de gewone werkzaamheden in het te bezoeken object. In deze vorm is de bepaling inzake inspectie ook in het Ruimteverdrag opgenomen (vide art. XII).

Tijdens de bespreking van het ontwerpverdrag in Commissie I van de Eenentwintigste Algemene Vergadering van de V.N. in 1966 legde de Amerikaanse gedelegeerde Goldberg er de nadruk op, dat naar Amerikaans inzicht het toestaan van inspecties *op basis van wederkerigheid* niet betekende, dat een verdragspartij zich aan inspectie zou kunnen onttrekken door zelf geen gebruik te maken van het recht om anderen te inspecteren. Het betekende slechts, dat de ene partij geen inspecties zou behoeven toe te laten van de zijde van een andere partij, die eerder had geweigerd inspectie van eerstgenoemde te aanvaarden. Ook mocht naar Amerikaans inzicht de bepaling, dat van bezoeken vooraf kennis zal worden gegeven, niet zo worden geïnterpreteerd, als zou daartuit voor de andere partij enig recht van veto voortvloeien (vide V.N.-document A/C. 1/PV. 1492, blz. 12-14). Van Sovjet-zijde bleef deze

interpretatieve verklaring van de Amerikaanse gedelegeerde onweersproken.

Het verdrag bepaalt dat het onderzoek en het gebruik van de ruimte en de hemellichamen vrij staan aan alle staten en dat er vrije toegang zal zijn tot alle gebieden op de hemellichamen (vide artikel I). Deze vrijheid is slechts beperkt door de bepaling, dat de ruimteactiviteiten van staten in overeenstemming dienen te zijn met het internationale recht (vide artikel III), door het verbod van zekere militaire handelingen (vide artikel IV), en door de gelijke vrijheid welke andere staten genieten: bij hun onderzoek en gebruik van de ruimte dienen de verdragspartijen zich te richten naar het beginsel van samenwerking en onderlinge hulp en dienen zij de overeenkomstige belangen van alle andere verdragspartijen te respecteren, o.m. door besmetting van de ruimte en nadelige veranderingen in de omgeving van de aarde te voorkomen; partijen zullen elkaar raadplegen, indien de activiteiten van de één schadelijke gevolgen zouden kunnen hebben voor die van de ander (vide artikel IX).

B. Internationale samenwerking bij ruimteactiviteiten

Internationale samenwerking wordt door het verdrag onder meer bevorderd door de voorziening, dat staten welke ruimteonderzoek verrichten, de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, het publiek en de internationale wetenschappelijke gemeenschap zullen inlichten over de aard, uitvoering, plaatsen en resultaten van deze activiteiten (vide artikel XI). In het Amerikaans ontwerp-verdrag was een verplichting tot zulke rapportage opgenomen, welke de Sovjet-Unie evenwel wilde zien afgezwakt tot een toezegging om op vrijwillige basis inlichtingen te verschaffen. In dit stadium van de onderhandelingen was overigens nog slechts sprake van rapportage over die activiteiten, welke werden ontplooid op de maan en de andere hemellichamen.

In het verdrag stemmen de partijen er mee in inlichtingen te verschaffen over hun activiteiten zowel op de maan en de andere hemellichamen als in de kosmische ruimte zelf, en wel voor zover dit enigszins mogelijk en uitvoerbaar is. Deze laatste beperking, waarvan de betekenis nog in de praktijk zal moeten blijken, is te billijken, omdat het verdrag niet ieder militair gebruik van de ruimte verbiedt. De verdragspartijen behoeven zich niet verplicht te achten, over zulke militaire activiteiten in de ruimte te rapporteren.

Onmiddellijke rapportage aan alle verdragspartijen of aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties is evenwel zonder enig voorbehoud verplicht, wanneer in de ruimte, met inbegrip van de maan en andere hemellichamen, verschijnselen worden ontdekt, die een bedreiging zouden kunnen vormen voor het leven of de gezondheid van astronauten. Deze verplichting vult de bepaling aan, dat partijen alle mogelijke bijstand moeten verlenen in het geval astronauten boven het grondgebied van een partij of boven de volle zee in nood zijn komen te verkeren en dat astronauten van de ene partij die van andere partijen alle mogelijke bijstand zullen verlenen in de ruimte en op de hemellichamen (vide art. V).

Ernstige moeilijkheden deden zich tijdens de onderhandelingen voor met betrekking tot een ander punt van internationale samenwerking. De Sovjet-Unie stelde een verdragsbepaling voor, volgens welke de staten aan die partijen welke ruimteonderzoek beoefenen, gelijke mogelijkheden zouden moeten bieden om de vlucht van door hen gelanceerde ruimteobjecten te observeren. Hiertegen werd het bezwaar aangevoerd, dat een dergelijke bepaling juist tot ongelijke verhoudingen tussen partijen zou kunnen leiden. Immers indien partij A faciliteiten zou verlenen aan partij B, dan zou partij A dezelfde faciliteiten moeten verlenen aan partij C; zou echter partij C aan geen enkele partij faciliteiten willen verlenen, dan zou er een toestand van ongelijkheid ontstaan tussen de partijen A en C: A zou wel aan C gelegenheid tot observatie moeten geven, maar C niet aan A. In het Ruimteverdrag kon ten slotte het beginsel van bilaterale overeenstemming worden aanvaard. Het

verdrag bepaalt, dat de partijen eventuele verzoeken van andere partijen om gelegenheid tot observatie in overweging zullen nemen op basis van gelijkheid; de aard van zulk een gelegenheid en de voorwaarden waaronder deze wordt gegeven, zullen worden vastgesteld in een tussen de betrokken partijen te bereiken overeenkomst (vide art. X).

C. Verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid voor ruimte-activiteiten

Het verdrag bepaalt, dat zijn voorzieningen van toepassing zijn op de ruimteactiviteiten zowel van een enkele staat als van verschillende staten gezamenlijk, met inbegrip van die welke worden uitgevoerd in het kader van internationale, intergouvernementele organisaties (vide art. XIII)¹⁾. Met betrekking tot de verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid voor de activiteiten van zulke organisaties zullen de lid-staten tegenover niet-leden geen beroep kunnen doen op hun lidmaatschap van een zodanige organisatie, waarvan zij immers zelf de werkzaamheden vaststellen. In dat geval blijven zij ervoor verantwoordelijk, dat bij deze activiteiten de bepalingen van dit verdrag worden gevolgd (vide art. VI), en kunnen andere staten de door zulke activiteiten eventueel ontstane problemen ook met de leden van die organisatie die partij zijn bij dit verdrag, bespreken (vide art. XIII, 2). Voor al deze activiteiten stelt het verdrag wel tevens de organisaties zelf verantwoordelijk, welke bepaling verder niet is uitgewerkt (vide art. VI). Men heeft niet de mogelijkheid geopend, dat zodanige internationale organisaties ook zelfstandig partij bij het verdrag zouden worden.

De verdragspartijen blijven ook verantwoordelijk voor die activiteiten welke worden ontplooid door niet-gouvernementele lichamen (vide art. VI). Staten behouden rechtsbevoegdheid en zeggenschap over de voorwerpen onder hun registratie, welke in de ruimte zijn gebracht, alsmede over de bemanning daarvan. De eigendom van ruimteobjecten wordt niet aangetast door hun aanwezigheid in de ruimte of door hun terugkeer naar de aarde (vide art. VIII). Aansprakelijkheid voor schade welke een ruimteobject zou aanbrengen aan een andere verdragspartij of aan haar natuurlijke of rechtspersonen, zal worden gedragen door de staat die het object heeft gelanceerd of doen lanceren, alsmede door de staat vanaf welks grondgebied of installatie het object zou zijn gelanceerd (vide art. VII). Dit laatste beginsel zal overigens door de V.N.-Commissie inzake het Vreedzaam Gebruik van de Kosmische Ruimte in opdracht van de Algemene Vergadering nader worden uitgewerkt.

D. Procedurele bepalingen

In de procedurele bepalingen van het Ruimteverdrag is zowel amendering van het verdrag (vide art. XV) als opzegging van het verdrag (vide art. XVI) voorzien. Voor zover het verdrag een codificatie beoogt van internationale rechtsregels, lijkt met name de opzeggingsmogelijkheid minder zinvol, maar met het oog op de militaire clausules kon zij wellicht minder gemakkelijk worden gemist.

Ook in dit verdrag, evenals in het Kernstopverdrag van 1963, kan het ontbreken van een geschillenregeling als een gemis worden gevoeld. In het kader van de Verenigde Naties, naar wier doelstellingen en beginselen in de preambule wordt verwezen, zijn evenwel reeds procedures en arrangementen voorhanden, of kunnen nieuwe worden gecreëerd, die tot een regeling van eventuele geschillen kunnen bijdragen. Daarnaast biedt de mogelijkheid tot amendering van het verdrag de gelegenheid om op een daartoe geschikt tijdstip op deze kwestie terug te komen.

¹⁾ Voor een beschrijving van de ruimteactiviteiten van het Koninkrijk en de organisaties, in het kader waarvan deze plaatsvinden, moge worden verwezen naar het „Wetenschapsbudget”-1967, behorende bij de memorie van toelichting bij de rijksbegroting voor het jaar 1968 betreffende het Departement van Onderwijs en Wetenschappen (Bijl. Hand. II, 1967/68 — 9300, blz. 49, 50, 51 en 61). Daarnaast zij nog opgemerkt, dat Nederland deelneemt in het „NATO Satellite Communications Program” (vgl. Jaarboek van het Ministerie van Buitenlandse Zaken 1966—1967, blz. 64 en 65).

Evenals het meergenoemde Kernstopverdrag van 1963 staat het Ruimteverdrag ter ondertekening of toetreding open voor alle staten (vide art. XIV). Het Amerikaanse ontwerp beoogde het verdrag slechts open te stellen voor lid-staten van de Verenigde Naties of van een van de gespecialiseerde organisaties, voor partijen bij het Statuut van het Internationale Gerechtshof, of voor iedere andere staat welke daartoe door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties zou worden uitgenodigd. In het Ruimteverdrag is uiteindelijk op voorstel van de Sovjet-Unie de „alle staten”-formule opgenomen, waardoor de mogelijkheid aanwezig is dat ook niet algemeen erkende staten partij bij het verdrag worden. Mede met het oog daarop zal het verdrag niet, zoals door de Verenigde Staten was voorgesteld, bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties worden gedeponereerd, maar zijn de Sovjet-Unie, het Verenigd Koninkrijk van Groot-Britannië en Noord-Ierland en de Verenigde Staten van Amerika aange-wezen als depot-staten.

III. De betekenis van het verdrag, ook voor het Koninkrijk der Nederlanden

De totstandkoming van het Ruimteverdrag dient te worden beschouwd als een belangrijke stap op het gebied van wapen-beheersing en ontwapening. Dat men overeenstemming heeft kunnen bereiken over verdragsverplichtingen inzake het niet-stationeren van kernwapens in de ruimte en het uitsluitend vreedzame gebruik van de hemellichamen is voor het toekomstig welzijn van de gehele mensheid van grote betekenis. In de huidige internationale verhoudingen kan de bereikte overeenstemming bedragen tot de sfeer van wederzijds vertrouwen, die noodzakelijk is ten einde verder gaande overeenkomsten op het gebied van wapenbeheersing en ontwapening te bereiken. Na het Verdrag inzake Antarctica van 1959 (laatstelijk *Trb.* 1967, 63) en het Verdrag van Moskou van 1963 inzake de stopzetting van de bovengrondse kernproeven is met het Ruimteverdrag een nieuwe stap gezet op de lange en moeizame weg naar een veiliger en meer vreedzame wereld. De Regering hoopt, dat spoedig een volgende stap kan worden gedaan in de vorm van een internationaal verdrag tegen de verdere verspreiding van kernwapens.

Voorts bevat het verdrag enkele bepalingen inzake internationale samenwerking met betrekking tot de ruimtevaart en het ruimteonderzoek. Te zamen met de bepalingen welke tot op zekere hoogte het militaire gebruik van de ruimte uitsluiten, kunnen zij een bijdrage leveren voor het onderzoek en het gebruik van de ruimte ten nutte van de gehele mensheid. In dit verband kan worden opgemerkt, dat het onderzoek en het gebruik van de ruimte grote vorderingen mogelijk maken zowel op het gebied van de zuivere wetenschap als op het gebied van b.v. telecommunicatie, meteorologie, navigatie en de medische wetenschap. Ter zijde kan nog melding worden gemaakt van de komende conferentie van de Verenigde Naties over het onderzoek en vreedzaam gebruik van de kosmische ruimte, tot bijeenroeping waarvan de Algemene Vergadering besloot op 19 december 1966.

Ook de betekenis van dit verdrag voor de progressieve ontwikkeling van het internationale recht dient te worden vermeld. Het is verheugend, dat nauwelijks tien jaar nadat het eerste ruimteobject werd gelanceerd, het beginsel van de vrijheid van de kosmische ruimte in een internationaal verdrag is vastgelegd.

De Minister van Buitenlandse Zaken,

J. LUNS.

De Minister van Defensie,

W. DEN TOOM.

De Minister van Verkeer en Waterstaat,

J. A. BAKKER.